

Bolalarda ijtimoiy-emotsional intellektni rivojlantirishda tarbiyachining fasilitatsion yondashuvi

O‘rinova Feruza O‘ljayevna –

Farg‘ona davlat universiteti professori v.b., p.f.n.

E-mail: feruza19711971@mail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5897-4372>

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta’lim tizimida pedagoglarni uzluksiz kasbiy rivojlantirishning qonuniy asoslari, kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda tarbiyach-fasilitator sifatidagi faoliyatning ahamiyati, zarurati va ustuvorlik xususiyatlari haqida so‘z borib, pedagog va fasilitator o‘rtasidagi tavofutlar ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: uzluksiz kasbiy rivojlanish, fasilitator, ta’lim va tarbiya jarayoni, pedagog, fasilitatsiya texnologiyalari, ijtimoiy-emotsional intellekt, muloqot.

**Способствующий подход учителя
к развитию социально-эмоционального
интеллекта у детей**

Аннотация. В статье рассматриваются правовые основы непрерывного профессионального развития педагогов системы дошкольного образования, значение, необходимость и приоритетные особенности деятельности педагога-методиста в развитии профессиональной компетентности, показаны различия между педагогом и методистом.

Ключевые слова: непрерывное профессиональное развитие, фасилитатор, образовательный процесс, преподаватель, технологии фасилитации, социально-эмоциональный интеллект, коммуникация.

**The teacher's facilitative approach
to developing social-emotional
intelligence in children**

Annotation. The article discusses the legal foundations of continuous professional development of educators in the preschool education system, the importance, necessity and priority features of the activity of an educator-facilitator in the development of professional competence, and shows the differences between a teacher and a facilitator.

Keywords: continuous professional development, facilitator, educational process, teacher, facilitation technologies, social-emotional intelligence, communication.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim sifatini ko'tarishga nisbatan e'tibor kadrlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish faoliyatlarida yaqqol ko'rinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2024-yil 21-iyun, PQ-231-sonli qaroriga ko'ra maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari rahbar, pedagog va mutaxassis kadrlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimi samaradorligini ta'minlash, ularning kasbiy bilim, ko'nikma va mahoratini muntazam oshirib borish asosiy maqsad sifatida belgilangan.[1] Shuningdek, Sh. Mirziyoyevning 2024-yil 30-sentyabr,

PF-152-son "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaroriga ko'ra 2025-yil 1-yanvardan boshlab maktabgacha ta'lim sohasida pedagog kadrlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash maqsadlarida quyidagi bandlar keltiriladi: barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarida malaka oshirishning «Metodik mahorat soati», tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlarida esa «Metodik mahorat kuni» kabi shakllari bosqichma-bosqich joriy etiladi;

«Metodik mahorat kuni» doirasida tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlari trenerlari tomonidan boshqa maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor o'rinbosarlari uchun o'quv mashg'ulotlari va seminarlar o'tkaziladi;

«Metodik mahorat soati» doirasida direktor o'rinbosarlari tomonidan maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari faoliyati tahlil qilinadi, ularga metodik yordam ko'rsatiladi va kasbiy rivojlanishi bo'yicha tavsiyalar beriladi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'quv-tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etishda tarbiyachining metodik kompetentligi muhim o'rinni egallaydi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturini amalga oshirishda pedagog bolaning shaxsiga hurmat ko'rsatishi va fasilitator sifatida bolalarga ta'lim va tarbiya berishda o'z bilimi, ko'nikma va resurslaridan foydalanishi ko'rsatib o'tilgan.[3]

Fasilitator (lotincha facilis "oson, qulay") - muvaffaqiyatli guruh muloqotini ta'minlovchi shaxs degan ma'noni anglatadi [4]. Tarbiyachi guruhda qulay emotsional muhitni hosil qilish asosida bola shaxsini ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydi. Bola o'z xohish-istaklarini jamoa atmosferasiga moslashtirishni o'rganishi uchun pedagog ular uchun qulay ruhiy muhitni yaratishi lozim. Tarbiyachi fasilitator – bu aloqa jarayonini uning barcha ishtirokchilari uchun qulay va oson qiladigan shaxsdir.

Fasilitator – shaxsiyatga yo'naltirilgan modelni qo'llaydigan pedagog. U guruhda qulay mikroiklimni yaratib, guruhning sermahsul faoliyatini boshlash qobiliyatini namoyon qiladi. U guruh ishtirokchilariga o'zaro ishonch muhitini yaratib, oson muloqot qilish imkonini beradi, maqsadni aniq tushunishga yordam beradi va ularni mustaqil tarzda optimal yechimni topishga yo'naltiradi, shu bilan birga har bir ishtirokchining nuqtayi nazarini hurmat qiladi, ya'ni fasilitator har bir fikrni himoya qiladi (hatto eng mantiqsiz bo'lsa ham).

Pedagog-fasilitatorning eng muhim sifatlari:

- ochiqlik (ishtirokchilar unga ishonishi uchun o'zaro muloqotda shaxsiy fikrlar va kechinmalarni ochiq oshkor etish qobiliyati);
- qabul qilish (fasilitator insonni his qilishi kerak, uni shubhasiz qabul qila olishi, qayg'usini his qilishi lozim);
- o'ziga ishonch (zaif "sardor" orqasidan hech kim ergashmaydi!);
- rivojlangan refleksiya (fasilitator o'ziga boshqalar ko'zi bilan qaray
- olishi, aytilgan so'zlari va qilmishini xolisona baholay olishi kerak).

Fasilitator shaxsiyati o'z-o'zidan kuchli ta'sir vositasidir. Fasilitator - bu samarali muloqot usullari bo'yicha maxsus o'qitilgan va fasilitatsiya jarayonini boshqaradigan murabbiy. Xalqaro Fasilitatorlar Assotsiatsiyasi 1989 yilda tashkil etilgan bo'lib, unga 63 mamlakatdan 1300 kishi kiradi. Ularning barchasi turli sohalarda muzokaralar va hamkorlikka yordam beradigan eng yuqori darajadagi mutaxassislardir. Toni Mann fasilitatsiya bo'yicha yetakchi mutaxassis bo'lib, u fasilitator shaxsiga quyidagi ko'nikmalarni beradi:

- munozarani to'g'ri yo'nalishga yo'naltirish va tashkil etishni biladi;
- muvaffaqiyatli yechimlarni muvaffaqiyatli ko'rinadiganlardan ajratib turadi, ammo yechimlarning yashirin "tuzoqlari" bilan;
- tavakkal qiladi, yangi texnologiya yaratish va uni mavjud vaziyatga moslashtirish uchun komfort zonasini tark etishdan qo'rqmaydi;
- turli guruhlarni boshqarish qobiliyati;
- suhbatlar va uchrashuvlarning barcha shakllariga yo'naltirilgan;
- yechimlarni topish uchun turli vositalar va usullarni birlashtiradi;
- ishtirokchilar o'rtasida yuzaga kelgan qiyinchiliklarga tezda javob beradi va ularni bartaraf etish jarayonini boshlaydi;
- har doim odamlarga va shaxsiy o'zgarishlarga ochiq.

Fasilitatsiya yordam berish usuli sifatida inson hayotining ko'plab sohalarda talab qilinadi va turlarga bo'linadi:

- ijtimoiy qulaylik- uchinchi tomon kuzatuvchilari ishtirokida odamlar faoliyatini kuzatish va o'rganish;
- psixologik yordam – K.Rojers tomonidan mijozga yo'naltirilgan psixoterapiya va ijobiy psixologiya kabi sohalardan chiqqan uslub;

- psixologiyada fasilitatsiya – bu o'zgaruvchan jarayon bo'lib, unda insonning tashqi dunyo bilan aloqasi muhim ahamiyatga ega;
- psixologning ishidagi yordam ko'nikmalari shaxs uchun o'zgarish jarayonini qachon boshlash kerakligini aniqlashga yordam beradi, rivojlanishga yordam beradi va mijozning dunyoga bo'lgan nuqtai nazarini foydaliroq tomonga o'zgartiradi;
- ekologik qulaylik-insonning atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri va aloqasi;
- sportni osonlashtirish-jamoalar yoki individual sportchilarni ularning faoliyatini yaxshilash uchun qo'llab-quvvatlash;
- pedagogik yordam- bolaning qobiliyatlarini ochib berish.

Refleksiv tayyorgarlik – tarbiyaviy jarayon natijalariga asoslangan holda tarbiyachining kelgusi faoliyatini rejalashtirish imkoniyatini berib, uning uch turdagi refleksiv qobiliyatini o'z ichiga qamrab oladi: obyektini his qilish, o'lchovni bilish va daxldorlik [8].

Tarbiyachi-fasilitatorning shaxsiy munosabatlari

Rojers uchta asosiy munosabatni tahlil qiladi:

1. Haqiqat va ochiqlik (o'qituvchining o'z fikri va tajribasiga ochiqligi, o'quvchilar bilan shaxslararo muloqotda ularni ochiq ifoda etish va efirga uzatish qobiliyati). Bu munosabat sof rol xatti-harakatlarga nisbatan an'anaviy munosabatga muqobildir.

2. Qabul qilish, ishonch (o'qituvchining har bir o'quvchining qobiliyati va qobiliyatiga bo'lgan ichki ishonchi). Bunday munosabat ko'p jihatdan pedagogik optimizm, o'quvchining ijobiy fazilatlariga tayanish bilan mos keladi.

3. Empatik tushunish (talabaning ichki dunyosi va xatti-harakatlarini uning ichki pozitsiyasidan, go'yo uning ko'zlari bilan ko'rish. Bu sozlama an'anaviy o'qituvchiga xos bo'lgan “baholash tushunchasiga” muqobildir, baholash orqali tushunish, qat'iy baholash klişelarini yoki talabalar uchun yorliqlar.

Ana shu munosabatdan kelib chiqib, har bir o'qituvchi-mashg'ulotchi o'zining o'quv qurollarini ishlab chiqadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Pedagog-fasilitator quyidagi qobiliyatlarni o'zida mujassamlatirgan bo'lishi kerak:

- tarbiyalanuvchiga doimo ko'makchi bo'lish qobiliyati;
- jarayonni boshqara olish qobiliyati;
- savol bera olish qobiliyati;
- kuzatuvchanlik qobiliyati;
- tushuntirib berish qobiliyati;
- eshitish va suhbatlasha olish qobiliyati.

Ta'lim-tarbiya jarayonini samarali boshqarishda fasilitator:

- mashg'ulotlarida tarbiyalanuvchilarning innovatsion faoliyatini tashkil etishi;
- “innovatsion muhit”ni shakllantirishi;
- ta'lim oluvchilar orasida ijodiy, samimiy, do'stona munosabatni yaratishi;
- tarbiyalanuvchilarning o'zlarini erkin his qila olishlari va jamodagi ichki intilish

moddiy-ma'naviy qiziqish yuqori darajada bo'lishini ta'minlashi;

- kichik yoshdan boshlab bolalarni qobiliyatlari asosida ijodiy fikr yuritishga, maqsad sari intilishlariga yo'naltirishi shart. Ya'ni fasilitatorlik qobiliyatiga ega bo'lgan pedagog ta'lim-tarbiya jarayonida har bir bolaning qobiliyatidan kelib chiqib, ularga beriladigan vazifalarni to'g'ri taqsimlay olishi bilim sifatining yuqori natijasini kafolatlaydi.

Rivojlanish jarayonida bolaning o'ziga yordam beradigan o'qituvchi “o'sishning og'ir ishini” osonlashtiradi, Rojers “fasilitator” (qo'llab-quvvatlovchi) deb ataydi.

Gumanistik nuqtayi nazarga ko'ra yondashuv, tarbiyachining asosiy vazifasi - o'rganishni osonlashtirish.

Yuqori fikrlardan ko'rinib turibdiki, fasilitatsiya bola shaxsini bo'ysundirilishi emas, balki shaxsning rivojlanishi, “uning qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilinishi” tarzidagi

faoliyatni amalga oshirish imkoniyatidir. Fasilitator pedagog bolalarga yuqoridan emas, balki qarama-qarshi tipdagi kommunikatsiyani qo'llaydi. Bolalar ko'pincha o'quv-tarbiyaviy jarayonda o'tirgan holatda tinglaydilar, pedagog esa tik holatda jarayonni davom ettiradi. Yuqorida turgan insonni bolalar hamkor sifatida emas, balki bo'ysunishi kerak bo'lgan shaxs sifatida qaraydilar. Shuning uchun kichik bolalar tarbiyasida ularga hamkorlik tipida ko'rsatilgan munosabat ularda erkinlik hissiyotini beradi va o'z ichki "Men"ini ko'rsatish imkoniyatlarini oshiradi.

Fasilitatsiya texnologiyalari – turli tartib-taomillar, o'yin vaziyatlarining yig'indisi bo'lib, ular davomida ishtirokchilar o'zlariga kerakli bo'lgan xulosalarni chiqaradi:

- tashxis (muammolarni aniqlash), maslahatlar, tavsiyalar, qabul qilingan qarorlarni ishlab chiqish va tatbiq etish;
- maqsad va vazifalarni belgilashga ko'maklashish, tadbirlar rejasini tuzish va ish natijalarini tahlil qilish;
- maslahat berish, qo'llab-quvvatlash, ijod uchun shart-sharoitlar yaratish, yo'naltiruvchi savollar;
- yechimlarni topish bo'yicha muloqot va faoliyatda to'siqlarni olib tashlash;
- zarur vaziyatda yordamni olish va ko'rsatishga tayyor bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- vositachilik, tarbiyalanuvchilarning pozitsiya va his-tuyg'ularini dolzarblashtirish;
- umumiy qarorni ishlab chiqish, noroziliklar paydo bo'lishining oldini olish va ularni xohish-istak shaklida ochiq aytishni o'rgatish, "aqliy hujum" usulini qo'llash.[5]

Tarbiyachining fasilitator sifatidagi faolliyati shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitini tashkil etishda birgalikdagi ta'limiy o'yin faoliyatini yuzaga chiqishini ta'minlaydi. Fasilitator-o'quv jarayonining faol va ob'ektiv ishtirokchisidir.

Rivojlanish jarayonida bolaning o'ziga yordam beradigan o'qituvchi "o'sishning og'ir ishini" osonlashtiradi, Rojers "fasilitator" (qo'llab-quvvatlovchi) deb ataydi.

O'qituvchi fasilitator – shaxsga yo'naltirilgan pedagogika paradigmasida ishlaydigan va bolalar bilan ishlashda quyidagi ko'rsatmalarga amal qiladigan o'qituvchi: o'z fikrlari, his-tuyg'ulari, tajribalariga ochiqlik; rag'batlantirish, ishonch o'qituvchining o'quvchilarning qobiliyat va qobiliyatlariga bo'lgan ichki shaxsiy ishonchining ifodasi sifatida; "empatik tushunish" (talabaning xatti-harakati, uning reaksiyalari, harakatlari, ko'nikmalarini ko'rish). Kontseptsiyani K.Rojers kiritgan.

Tarbiyachi-fasilitatorning asosiy metodik usullari.

Gumanistik nuqtai nazarga ko'ra yondashuv, o'qituvchining asosiy vazifasi – mazmunli o'rganishni osonlashtirish (rag'batlantirish va boshlash). Qabullar: 1) O'quv jarayoni resurslaridan maksimal darajada foydalanish; 2) O'quv jarayonida teskari aloqani tashkil etish va undan foydalanish (munozara, dialog); 3) Shartnomalardan, individual-guruh kelishuvlaridan foydalanish; 4) Ruhiy barqarorlik darajasini oshirish maqsadida erkin muloqot guruhlarini tashkil etish. Shaxslararo muloqot madaniyati va shaxsiy munosabatlarni shakllantirish; 5) Dyadalarda o'quv jarayonini tashkil etish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Fasilitator an'anaviy o'quv faoliyatini qulay o'yin muhitiga aylantiradi va bolalar uni "boshqaruvchi pedagog" emas, "tashkilotchi hamkor" sifatida ko'ra boshlaydilar. Mazkur ikki jihatni aniqroq tushunish uchun ularni quyida qiyoslashga harakat qilamiz (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Pedagog va fasilitatorning bolaga nisbatan yondashuvining farqlari

Pedagog ("boshqaruvchi pedagog")	Fasilitator "tashkilotchi hamkor"
Bolani maktabga sifatli tayyorlashni asosiy	Maktabgacha bo'lgan bolalik bosqichini

vazifasi sifatida qaraydi.	“noyob davr” sifatida tan oladi va uning shaxsini hurmat qiladi.
Bolaga manipulyativ yondashadi. “Men qilgandek bajar”.	Bolaga hamkorlik qilishni taklif qiladi va uning manfaatlarini kelajakdagi rivojlanish asosi sifatida qaraydi.
Asosan ko'rsatmalar berish, ko'rgazmalardan foydalanish asosida ta'limiy faoliyatni tashkil qiladi.	Bolaning egallagan ko'nikma va bilimlarini hayotda qo'llash qobiliyatini shakllantirishga e'tiborini qaratadi.
Bolaning savollariga javob beradi va tushunchalar beradi.	Bolani kashfiyotga chorlaydi va yechimlarga olib boruvchi yo'lni topishga ko'maklashadi. (Kvest texnologiyasi asosidagi ta'lim)[6]
Bolalarni o'rnatilgan tartib-intizom va rasmiy axloq qoidalariga rioya qilishga o'rgatadi.	Bolalar tashabbusini, faolligini, qarorlarini hurmat qilish asosida javobgarlik hissinini shakllantiradi. <i>(guruhning kitoblari bizning mulkimiz, yirtganimiz uchun kutubxonamiz ko'rinishiga putur yetdi)</i>
Rivojlanishning ma'lum bir darajasini belgilaydi va bolalarni baholash orqali darajaning qaysi qismida ekanligiga e'tibor qaratadi.	Rivojlanish darajasi tekshirilmasdan, aksincha, rivojlanish uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Muloqot usuli: ko'rsatma, eslatma, cheklov, jazo	Muloqot usuli: bolaning pozitsiyasiga qaratilgan, uning nuqtai-nazarini tinglash va hisobga olish, his-tuyg'ulariga e'tibor berish; hamkorlik taktikasi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar faoliyati ijtimoiy-emotsional jihatdan barqarorlashishi uchun barcha tarbiyalanuvchilar bir-birlarini qulay his qilishlari kerak.

Agar tarbiyalanuvchilar bilan muloqot to'g'ri yo'lga qo'yilmasa, ular stollarda passiv o'tirsa yoki qiziqarli topshiriqlar berilmasa, ular tezda diqqatini yo'qotadilar. Ta'limiy faoliyat dinamikasi kamroq samarali bo'ladi va o'quv muhiti zerikarli va samarasiz bo'lishi mumkin. Mashg'ulot materialiga qiziqarli va energiya beruvchi faoliyatni kiritishga harakat qilish lozim.

Ta'limiy mashg'ulotlar jarayonida fasilitator ba'zida yangi bilim beruvchi, ba'zida trener, ba'zida esa moderator vazifasini ham o'rin almashtirib bajarib boradi. Zamonaviy ta'lim uzviyligi va uzluksizligini ta'minlashda tarbiyachi pedagogning fasilitatorlik qobiliyati quyidagicha dolzarblik kasb etadi:

- jahon miqyosida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda zamonaviy ta'lim yondashuvlaridan foydalanishga bo'lgan ehtiyojning kuchayib borayotganligi;
- bolalarning ehtiyojlari, qiziqishlari, layoqatlari hamda bilimlarni o'zlashtirish darajalarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishga e'tiborning oshayotganligi;
- mamlakatimizda kadrlar tayyorlashning milliy tizimi har tomonlama rivojlanayotgan hozirgi sharoitda ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash maqsadida pedagogik texnologiyalarni yanada takomillashtirish zaruriyatiga ehtiyoj;
- maktabgacha ta'limdagi davlat dasturlari va o'quv-metodik qo'llanmalarda o'z aksini topgan, bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat talablaridagi rivojlanish sohalariga qo'yilgan talablarni bajarilishini ta'minlash;
- maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali

kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish yo'nalishida shaxslararo hamkorlik va muloqot muhitini tarkib toptirish vazifasining ustivorligi kabilarni hal etishni nazarda tutadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonini samarali boshqarishda fasilitator:

- mashg'ulotlarida tarbiyalanuvchilarning innovatsion faoliyatini tashkil etishi;
- "innovatsion muhit"ni shakllantirishi;
- ta'lim oluvchilar orasida ijodiy, samimiy, do'stona munosabatni yaratishi;
- tarbiyalanuvchilarning o'zlarini erkin his qila olishlari va jamodagi ichki intilish moddiy-ma'naviy qiziqish yuqori darajada bo'lishini ta'minlashi;
- kichik yoshdan boshlab bolalarni qobiliyatlari asosida ijodiy fikr yuritishga, maqsad sari intilishlariga yo'naltirishi shart. Ya'ni fasilitatorlik qobiliyatiga ega bo'lgan pedagog ta'lim-tarbiya jarayonida har bir bolaning qobiliyatidan kelib chiqib, ularga beriladigan vazifalarni to'g'ri taqsimlay olishi bilim sifatining yuqori natijasini kafolatlaydi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarida fasilitatorlik ko'nikmalarining mavjudligi tarbiyalanuvchilarda yoshlikdan quyidagi sifatlarning tarkib topishiga imkoniyat yaratadi:
- o'zaro hurmat;
- hamkorlik qilish;
- o'zgalarni qabul qila olish;
- o'z-o'zini baholash;
- refleksivlik;
- kreativlik;
- tolerantlik;
- boshqalar bilan muloqotda bo'lib, muloqot vaqtida yoqimli, psixologik iqlim shaklida yarata olish kabilari [9].

Natijada ta'limiy faoliyatlar jarayonida pedagogning fasilitatorlik faoliyati ta'lim uzviyligining ta'minlanishiga imkon beradi. Ya'ni bog'chada zamonaviy ta'lim -tarbiya olgan bola boshlang'ich sinfda zaruriy ko'nikmaga ega bo'lgan holda yangi bilim va ko'nikmalarni muvaffaqiyatli egallab boradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, shuni ta'kidlash joizki, zamonaviy ta'lim maqsadlariga erishish, ta'limiy faoliyatlar jarayonida bolalar bilish qobiliyatini oshirish, natijani kafolatlash, bilimlarni aniqlash va baholashda to'g'ri yechim topish, ijodkorlikni talab qilish, tarbiyalanuvchilarning qiziqishini, shuningdek, ularning imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishga olib kelishda pedagogdagi fasilitatorlik qobiliyatining mavjudligi juda muhimdir. Bu maqsadlarga erishishda quyidagilarga e'tibor qaratish muhim sanaladi:

- maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarini innovatsion yondashuvlar asosida fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash va ularning faoliyatida ushbu ko'nikmani rivojlantirib borish;
- tarbiyachilarga fasilitatorning maqsad, vazifasi, unga qo'yilgan talablar haqida to'liq tushuncha berish asosida ularning fasilitatorlik faoliyatini samarali tashkil etish mexanizmlarini ishlab chiqish va maktabgacha ta'lim jarayonida ushbu ko'nikmalarining shakllanganlik darajasini baholash mezonlarini ishlab chiqish;
- uzluksiz ta'lim tizimida pedagogni fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlashning samarali texnologiyalarini tanlash va takomillashtirishning ilmiy metodik jihatlarini aniqlashtirish;
- bo'lajak pedagog tarbiyachilarining kasbiy kompetentligi va bilim darajasini aniqlovchi va rivojlantiruvchi zamonaviy psixologik va pedagogik korreksion metodikalarni takomillashtirish hamda ularni fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlashning samarali takomillashtirilgan texnologiyalarini ishlab chiqish va jarayonda qo'llash [10].

Fasilitator – bu guruhdagi faoliyatni tashkil etishda pedagogning rolli pozitsiyasi. U guruh oldiga qo'yilgan vazifa asosida qidiruv jarayonini osonlashtiradi, tashkillashtiradi, yo'naltiradi va rag'batlantiradi.

Fasilitator – shaxsiyatga yo'naltirilgan modelni qo'llaydigan pedagog. U guruhda qulay mikroiklimni yaratib, guruhning sarmahsul faoliyatini boshlash qobiliyatini

namoyon qiladi. U guruh ishtirokchilariga o'zaro ishonch muhitini yaratib, oson muloqot qilish imkonini beradi, maqsadni aniq tushunishga yordam beradi va ularni mustaqil tarzda optimal yechimni topishga yo'naltiradi, shu bilan birga har bir ishtirokchining nuqtai nazarini hurmat qiladi, ya'ni fasilitator har bir fikrni himoya qiladi (hatto eng mantiqsiz bo'lsa ham).

Pedagogfasilitatorning eng muhim sifatleri:

- ochiqlik (ishtirokchilar unga ishonishi uchun o'zaro muloqotda shaxsiy fikrlar va kechinmalarni ochiq oshkor etish qobiliyati);
- qabul qilish (fasilitator insonni his qilishi kerak, uni shubhasiz qabul qila olishi, qayg'usini his qilishi lozim);
- o'ziga ishonch (zaif "sardor" orqasidan hech kim ergashmaydi!);
- rivojlangan refleksiya (fasilitator o'ziga boshqalar ko'zi bilan qaray olishi, aytilgan so'zlari va qilmishini xolisona baholay olishi kerak).

Fasilitatsiya texnologiyalarini qo'llash MTT pedagogidan tegishli rolli pozitsiyalarni talab qiladi:

- bolalarning ota-onalari bilan ochiq, ishonchli munosabatlarni o'rnatish qobiliyati;
- bolalar guruhida maxsus hamkorlik muhitini yaratish qobiliyati;
- o'yin faoliyatida to'siqlarni olib tashlash;
- ta'lim munosabatlarida har bir bolaning resurslarini ochish.

Bu fazilatlarining mavjudligi bolalarni o'qitish jarayonini osonlashtiradi.

Fasilitatsiya vazifasi – tadbir bayonnomasida qayd etilgan tashkiliy yechimlar va taxminlar bo'lib, ular o'zlaridan keyin ham tashkiliy, ham tarbiyaviy jihatdan muayyan o'zgarishlarga olib keladi.

Fasilitatsiya funktsiyalari – imkoniyatlarni rag'batlantirish va dolzarblashtirish, tashabbus bildirish va ilhomlantirish, yordamlashish va qo'llab-quvvatlash. Fasilitatsiya shakllari - o'zaro aloqadorlik, ta'sir, muloqot, bilvosita ta'sir.

Fasilitatsiya texnologiyalari turli tartib-taomillar, o'yin vaziyatlarining yig'indisi bo'lib, ular davomida ishtirokchilar o'zlariga kerakli bo'lgan xulosalarni chiqaradi:

- tashxis (muammolarni aniqlash), maslahatlar, tavsiyalar, qabul qilingan qarorlarni ishlab chiqish va tatbiq etish;
- maqsad va vazifalarni belgilashga ko'maklashish, tadbirlar rejasini tuzish va ish natijalarini tahlil qilish;
- maslahat berish, qo'llab-quvvatlash, ijod uchun shart-sharoitlar yaratish, yo'naltiruvchi savollar;
- yechimlarni topish bo'yicha muloqot va faoliyatda to'siqlarni olib tashlash;
- zarur vaziyatda yordamni olish va ko'rsatishga tayyor bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- vositachilik, tarbiyalanuvchilarning pozitsiya va his-tuyg'ularini dolzarblashtirish;
- umumiy qarorni ishlab chiqish, noroziliklar paydo bo'lishining oldini olish va ularni xohish-istak shaklida ochiq aytishni o'rgatish, "aqliy hujum" usulini qo'llash.

XULOSA

Mazkur yondashuvlarga asoslangan holda shunday xulosaga kelish mumkinki, bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda fasilitatorlik ko'nikmasi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mazkur ko'nikmalarning tarbiyachi kasbiy sifatlarida shakllanishi uning samarali faoliyatini ta'minlab beradi. Bolalar bilan ishlash jarayonida duch kelinishi mumkin bo'lgan turli muammoli va munozarali holatlarni ijobiy hal etishda tarbiyachi mahoratining yuqorilashuvini ta'minlab beradi. Shu bois har bir professor-o'qituvchi talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda mazkur ko'nikmalarni ularning kasbiy kompetentligining bir qismi sifatida shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

Muvaffaqiyatli fasilitator o‘rganish va almashishni guruhda ishlash uchun interfaol vositalar bilan birlashtirgan ta’limiy o‘yin faoliyatlarini loyihalashtiradi. O‘zining baxtli va tabassumli bolalarini ko‘rganlarida muvaffaqiyatga erishganlarini his qilishadi.

Fasilitatorning roli - ma’lum bir bolalar guruhiga o‘zlarining umumiy maqsadlarini tushunishga yordam berish va muhokamada taraf olmasdan, bu maqsadlarga erishishga yordam berishdir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bolalarda ijtimoiy-emotsional intellektning rivojlanishi tarbiyachining ta’lim jarayoniga qanday yondashishiga bog‘liq hisoblanadi. Tarbiyachi ta’lim va tarbiya jarayonini rejalashtirishda o‘zining hamkorlik pozitsiyasini saqlab qolsa, bolaning har tomonlama rivojlanishi va o‘z salohiyatini to‘laqonli ochishiga imkoniyat yaratib berishi mumkin. Bunda fasilitator sifatidagi faoliyat mazmunini chuqur anglab yetishi, bolalarning pedagogik va psixologik rivojlanish xususiyatlarini anglab yetmog‘i talab etiladi.

REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-sonli “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 29.04.2025-y., 06/25/73/0389-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi PF-152-sonli “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 29.04.2025-y., 06/25/73/0389-son).
3. I.V.Grosheva, Sh.Sh.Mirziyoyeva, L.G.Evstafyeva, D.T.Mahmudova, Sh.B.Nabixanova, S.V.Pak, V.A.Nazarova, M.R.Isakova, N.F.Abdunazarova. “Ilk qadam” /takomillashtirilgan ikkinchi nashr/ .Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun davlat o‘quv dasturi. Toshkent. 2022. 8-b.
4. Инновации: Бизнес. Образование: материалы международной научно-практической конференции / Под ред. В. И. Грушенко. Киров: МЦНИП, 2012. С. 235. 238 с. - ISBN 978-5-00090-004-8
5. I.BGrosheva, G.E.Djanpeisova, U.T.Mikailova, M.A.Ismailova, D.A.Kenjabayeva, N.B.Gulyamova, N.A.Miftayeva “O‘yin orqali ta’lim olish” Toshkent: – 2020, 22-23-b.
6. F.O‘rinova, F.Boltayeva., Kvest texnologiyasi orqali tadqiqiy bilish va refleksiyaning rivojlantirishda tarbiyachining fasilitatorlik yondashuvi., (2024). Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 1(7).
7. F.Vahobova, Sh.Nabixonova, G.Yo‘ldosheva, Z.Rahimova, N.Demina “Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim” trenerlar uchu qo‘llanma. Toshkent, 2009. 81-82-b.
8. X. Meliyev, O. Jamoldinova. K. Risqulova, Tarbiyachining kasbiy kompetenti va mahorati., “ZARVARAQ” nashriyoti, Тошкент – 2021, 119 b.
9. A.Holliqov. Pedagogik mahorat. T., “Iqtisod – Moliya”, 2010, 34 b.
10. Sh.Shodmonova. Maktabgacha pedagogika. T., “Fan va texnologiyalar”, 2005. 19-b.